

Analyzing the arab league's approach to the syrian crisis and its regional implications (2020–2024)

Hassan Salehifar¹

Ali Esmaeili²

Received: 2025-02-08

Revised: 2025-05-20

Accepted: 2026-03-10

Available Online: 2026-03-18

How to cite this article:

Salehifar, H & Esmaeili, A. (2026). Analyzing the arab league's approach to the syrian crisis and its regional implications (2020–2024), *Iranian Research Letter of International Politics*, 14 (01), 219 – 242 .(in Persian with English abstract)
<https://doi.org/10.22067/irlip.2026.92067.1627>

Abstract

1- INTRODUCTION

The significance and necessity of addressing the topic of this article lie in the fact that examining the Arab League's approach to the Syrian crisis from 2020 to 2024 is of great importance, as this crisis has been one of the most complex challenges in the Middle East, and the role of regional organizations in managing it has profound impacts on regional stability. The shift in the Arab League's approach from confrontation to engagement with the Assad regime not only reflects regional political transformations but also has led to outcomes such as reduced tensions and enhanced security cooperation. By analyzing the factors behind this shift, including disillusionment with the opposition and security concerns, this study contributes to a better understanding of regional dynamics. Given the ongoing repercussions of the Syrian crisis, this article provides valuable insights for policymakers and researchers in managing regional crises and promoting Arab convergence. Regarding the organization of this article, it is systematically structured under the title "Analyzing the Arab League's Approach to the Syrian Crisis and Its Regional Consequences (2020–2024)." The introduction outlines the context of the Syrian crisis and the importance of studying the Arab League's role. The second section reviews the literature and previous studies related to the topic. The third section explains the research methodology and clarifies the article's methodological framework. The fourth section presents the research findings in five subsections: 1) Analysis of the Syrian crisis from 2020 to 2024; 2) The Arab League's responses to the crisis; 3) Factors influencing the change in the stance of Arab League member states, including the consolidation of the Assad regime and secu-

1. Master's graduate in political science, Bushehr branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran

2. Assistant professor, department of political science, Bushehr branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran. (Corresponding Author Email: AliEsmaeili2004@gmail.com)

rity concerns; 4) Regional consequences of the Arab League's approach, such as reducing security threats, managing Syrian refugees, and controlling arms smuggling and terrorism from Syria to other parts of the Arab world; 5) Analysis of the Arab League's approach and its consequences based on the components of classical realism theory. Finally, the conclusion summarizes the findings and offers recommendations for strengthening the Arab League's role, concluding the article.

2- THEORETICAL FRAMEWORK

Classical realism has been chosen as the theoretical framework for this study. Based on the views of Hans Morgenthau and other scholars of this school, this theory emphasizes that states in the international arena primarily seek to preserve their security and national interests, with power-seeking playing a central role in international politics. According to classical realism, international relations, especially during crises and wars, are predominantly shaped by strategic interests and national power rather than moral principles or global ideals. Classical realism is one of the foundational theories of international relations, emphasizing human nature and its role in state behavior. Scholars such as Hans Morgenthau and Edward Carr developed this theory, asserting that humans are inherently driven by power and self-interest, a trait that extends to the state level. In this framework, national interests are considered an immutable principle, and any cooperation between states is merely a tool to secure these interests. Since the international system lacks a central authority, states are compelled to enhance their relative power to ensure survival and security, which inherently conflicts with sustainable cooperation. Distrust among states is another core assumption of this theory, leading to the instability of cooperative efforts. In an anarchic environment, states fear that others might exploit agreements or violate commitments once they gain an advantage. Additionally, the competitive structure of the international system places even short-term cooperation under the pressure of security threats. Changes in conditions or national interests can lead states to abandon cooperation as soon as it ceases to serve their interests. From this perspective, cooperation within classical realism is inherently fragile and contingent on states' rational calculations. According to classical realism, sustained cooperation among states is not only challenging but nearly impossible. The theory argues that in an anarchic international system, states are driven to compete for power and security. Thus, cooperation endures only as long as it serves the national interests of the parties involved. With changing conditions or emerging threats, such cooperation quickly unravels. Therefore, the instability of cooperation is not an exception but a rule derived from the structure of the international system and the nature of state behavior. From the perspective of classical realism, the Arab League's decisions regarding the Syrian crisis (2020–2024) reflect the security and geopolitical priorities of its members in an anarchic international system. While the League initially adopted a confrontational stance by suspending Syria's membership in 2011 and supporting the opposition, changing battlefield conditions,

including the consolidation of the Assad regime and security threats from terrorism and the refugee crisis, pushed it toward re-engagement with Damascus. This shift demonstrates members' efforts to maintain regional stability and address shared challenges, although internal divisions and policy inconsistencies have limited the League's effectiveness. This article analyzes how the Arab League has influenced regional dynamics by relying on its role.

3- METHODOLOGY

This study employs a descriptive-analytical research method, utilizing library and online resources. The descriptive-analytical approach is particularly suitable for examining and analyzing data and evidence related to the policies of Saudi Arabia and Qatar and their interactions in the Syrian crisis. Various sources, including academic articles, books, government reports, and other credible materials, have been reviewed and analyzed to place the obtained information within an appropriate theoretical framework.

4- RESULTS & DISCUSSION

The sudden collapse of Assad in December 2024 was the result of a lightning operation by Hay'at Tahrir al-Sham, which began in Idlib and rapidly spread to Aleppo, Homs, and Damascus. These developments, supported indirectly by Turkey and accompanied by weakened Russian and Iranian backing, demonstrated the rapid disintegration of the Syrian army and the loss of Assad's legitimacy. The Arab League's shift in approach, which began in 2023 with Assad's reinstatement, ended with this collapse. Now, the Arab League faces a new government that requires support, but the diversity of opposition groups and the absence of a strong central government have placed the organization in a cautious position. The rapid geopolitical transformations in Syria, particularly Assad's fall in 2024, were partly the result of changes in the Arab League's policies and actions during this period. The League's decision to normalize relations with the Assad regime, though aimed at enhancing security cooperation and managing the refugee crisis, led to reduced international pressure on Damascus and partial legitimization of Assad's government. This, combined with continued support from Iran and Russia, temporarily allowed Assad to consolidate his position. However, the League's failure to provide comprehensive solutions to address the root causes of the crisis, such as Syria's economic problems and reconstruction, fueled internal discontent and escalated tensions. Additionally, divisions among member states, particularly between the Saudi-Qatar axis and countries like Algeria and Iraq, hindered effective coordination in regional policies. These factors, alongside external interventions and internal pressures, contributed to the weakening of Assad's government and its ultimate collapse in 2024.

5- CONCLUSIONS & SUGGESTIONS

The shift in the stance of Arab League member states toward the Syrian government from 2020 to 2024 resulted from a complex interplay of factors, including the relative end of

Syria's civil war, the failure of the opposition, security concerns, and the refugee crisis. This shift not only impacted the domestic policies of Arab states but also influenced international and regional relations. In a scenario where Assad's rule continued, Syria's relations with the Arab League remained fragile and limited to conditional support, whereas Assad's fall created opportunities for normalizing relations with the new government, albeit with numerous challenges. The sudden developments of 2024 marked the end of the Arab League's previous approach, and the future of relations depends on political stability in Syria. The role of Arab states and Turkey will be critical in shaping this future. Since stability in Syria and its reintegration into the Arab League could reduce security threats, improve humanitarian crises, and contribute to managing Syrian refugees, controlling arms and drug smuggling, and curbing terrorism from Syria to other parts of the Arab world, the Arab League's shift from confrontation to engagement with the Assad regime (2020–2024) was linked to Syria's geopolitical transformations, particularly Assad's fall. While these policies created relative stability to some extent, the failure to address Syria's structural challenges led to instability and Assad's collapse.

Key Words: Syria, Syrian Crisis, Arab League, Classical Realism Theory.

واکاوی رویکرد اتحادیه عرب در بحران سوریه و پیامدهای منطقه‌ای آن (۲۰۲۰-۲۰۲۴)

حسن صالحی فر^۱ ID

علی اسمعیلی^{۲*} ID

چکیده

مقاله حاضر به واکاوی رویکرد اتحادیه عرب در قبال بحران سوریه و پیامدهای منطقه‌ای آن در بازه زمانی ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴ می‌پردازد. این مطالعه با تمرکز بر تغییر رویکرد اتحادیه عرب از تقابل به تعامل مجدد با دولت بشار اسد، عوامل مؤثر بر این تحول و پیامدهای منطقه‌ای آن را تحلیل می‌کند. سؤال اصلی تحقیق این است که چه عواملی باعث تغییر رویکرد اتحادیه عرب به تعامل با دولت سوریه در بازه زمانی ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴ شد و این تغییر چه پیامدهایی برای منطقه در پی داشت؟ نتایج نشان می‌دهد که عواملی چون فروکش کردن جنگ داخلی، نوسازی امنیتی ناشی از گروه‌های تروریستی و همچنین تداوم بحران آوارگان سوری در کشورهای عرب همسایه سوریه باعث تغییر نگرش کشورهای عضو اتحادیه عرب به تعامل مجدد با دولت سوریه در بازه زمانی ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴ شده است. از پیامدهای مهم تغییر این رویکرد می‌توان، تا حدودی به به کاهش تهدیدات امنیتی، مدیریت آوارگان سوری، کنترل قاچاق سلاح، مواد مخدر و تروریست‌ها از سوریه به دیگر نقاط جهان عرب اشاره کرد. این پژوهش با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و شیوه جمع‌آوری داده‌ها کتابخانه‌ای و اینترنتی بوده است.

کلمات کلیدی: سوریه، بحران سوریه، اتحادیه عرب، نظریه رئالیسم کلاسیک.

۱. دانش آموخته کارشناسی ارشد علوم سیاسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران
۲. استادیار گروه علوم سیاسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران. (نویسنده مسئول)

AliEsmaeili2004@gmail.com

۱. مقدمه

بحران سوریه، که از سال ۲۰۱۱ با اعتراضات مردمی علیه دولت بشار اسد آغاز شد، به سرعت به یکی از پیچیده‌ترین چالش‌های سیاسی و امنیتی خاورمیانه تبدیل شد. این بحران، که در ابتدا ریشه در مطالبات اجتماعی و اقتصادی داشت، به دلیل سرکوب‌های دولتی و دخالت بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی، به جنگی داخلی و سپس به صحنه‌ای برای رقابت قدرت‌های بزرگ بدل گشت. موقعیت ژئوپلیتیکی سوریه، به عنوان حلقه‌ای کلیدی در محور مقاومت و همسایگی با کشورهای تأثیرگذار نظیر ترکیه، عراق و لبنان، آن را به کانون توجه ایران، روسیه، آمریکا و ترکیه تبدیل کرد. این وضعیت، همراه با ظهور گروه‌های تروریستی مانند داعش، امنیت منطقه را به شدت به خطر انداخت. داعش با بهره‌گیری از خلأ قدرت در مناطق جنگ‌زده، نه تنها سوریه، بلکه عراق و دیگر کشورهای همسایه را نیز تهدید کرد. همچنین، مهاجرت گسترده میلیون‌ها آواره سوری به کشورهای همسایه مانند اردن، لبنان و ترکیه، فشارهای اقتصادی و اجتماعی سنگینی بر این کشورها وارد آورد. این بحران، با ابعاد چندلایه سیاسی، قومی و مذهبی‌اش، نشان‌دهنده شکنندگی ساختارهای سیاسی منطقه و ناتوانی نهادهای منطقه‌ای در مدیریت بحران‌های فراگیر است. اتحادیه عرب، به عنوان سازمانی که وظیفه هماهنگی سیاست‌های کشورهای عربی را بر عهده دارد، از همان ابتدا در برابر این بحران با چالش‌های جدی مواجه شد. تصمیم اولیه این اتحادیه برای تعلیق عضویت سوریه در سال ۲۰۱۱، که تحت فشار کشورهای حاشیه خلیج فارس، به ویژه عربستان سعودی و قطر، اتخاذ شد، نشان‌دهنده رویکردی تهاجمی بود که به جای حل بحران، به تعمیق شکاف‌های منطقه‌ای منجر شد. این تصمیم، که با حمایت از گروه‌های اپوزیسیون همراه بود، نه تنها به پیروزی مخالفان دولت اسد کمک نکرد، بلکه به پیچیده‌تر شدن بحران و کاهش نفوذ اتحادیه عرب در معادلات منطقه‌ای انجامید. در این میان، تداوم حمایت ایران و روسیه از دولت اسد، نقش تعیین‌کننده‌ای در تغییر معادلات میدانی و سیاسی به نفع دمشق ایفا کرد. این مقاله به بررسی چگونگی واکنش اتحادیه عرب به این تحولات و تحلیل پیامدهای آن بر ثبات و امنیت منطقه می‌پردازد.

از سال ۲۰۲۰، نشانه‌هایی از تغییر در رویکرد اتحادیه عرب نسبت به بحران سوریه آشکار شد که نقطه عطفی در سیاست‌های این سازمان به شمار می‌رود. این تغییر، که به تدریج به تعامل مجدد برخی کشورهای عضو با دولت بشار اسد منجر شد، ریشه در عوامل متعددی داشت. نخست، تثبیت موقعیت دولت اسد، به ویژه پس از پیروزی‌های نظامی با حمایت روسیه و ایران، امید به سرنگونی او از طریق حمایت از اپوزیسیون را کاهش داد. این واقعیت، کشورهای عربی را وادار کرد تا راهبرد خود را بازنگری کنند. دوم، فروکش کردن شدت جنگ داخلی در سوریه، فضایی برای بازگشت به دیپلماسی و مذاکره ایجاد کرد. کشورهایی مانند امارات متحده عربی و بحرین، که پیش‌تر موضعی خصمانه علیه دمشق داشتند، از سال ۲۰۲۰ گام‌هایی برای عادی‌سازی روابط با سوریه برداشتند. سوم، نگرانی‌های فزاینده امنیتی ناشی از فعالیت گروه‌های تروریستی و تأثیرات بحران آوارگان، کشورهای عربی را به همکاری با دولت اسد برای مهار این تهدیدات سوق داد. برای مثال، اردن و لبنان، که میزبان میلیون‌ها آواره سوری بودند، با چالش‌های اقتصادی و اجتماعی عمیقی مواجه شدند که تنها از طریق هماهنگی با دمشق قابل مدیریت بود. این تحولات، نشان‌دهنده

چرخشی عمل‌گرایانه در سیاست اتحادیه عرب بود که از رویکرد تقابلی به سوی تعامل و همکاری تغییر جهت داد. با این حال، این تغییر رویکرد، بدون چالش نبود. شکاف میان کشورهای عضو، به‌ویژه بین محور عربستان-قطر و کشورهایی مانند الجزایر و عراق، که از ابتدا مواضعی میانه‌روتر داشتند، همچنان مانعی برای هماهنگی سیاست‌های اتحادیه بود. این ناهماهنگی، توانایی اتحادیه عرب برای ایفای نقشی مؤثر در حل بحران را محدود کرد و به کاهش اعتبار آن به‌عنوان نهادی منطقه‌ای انجامید. این مقاله به تحلیل این عوامل و بررسی تأثیر آن‌ها بر سیاست‌های اتحادیه عرب در بازه زمانی ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴ می‌پردازد و نشان می‌دهد که چگونه این تغییرات، معادلات قدرت در منطقه را تحت تأثیر قرار داد و چه درس‌هایی برای آینده همکاری‌های منطقه‌ای ارائه می‌دهد.

با این حال، از سال ۲۰۲۰، تلاش برخی کشورهای عربی برای عادی‌سازی روابط با دمشق، به کاهش تنش‌های منطقه‌ای و تقویت همکاری‌های امنیتی کمک کرد. برای مثال، بازگشایی سفارت‌خانه‌ها و تبادل دیپلماتیک میان سوریه و کشورهای مانند امارات و بحرین، نشانه‌ای از حرکت به سوی ثبات نسبی بود. این تحولات، همچنین به کاهش فشارهای ناشی از بحران آوارگان و تهدیدات تروریستی در کشورهای همسایه کمک کرد. با این حال، این تغییر رویکرد، پرسش‌هایی درباره آینده نقش اتحادیه عرب در مدیریت بحران‌های مشابه مطرح می‌کند. آیا این سازمان قادر خواهد بود با درس‌گیری از تجربه سوریه، مکانیسم‌های مؤثرتری برای هماهنگی و همکاری منطقه‌ای ایجاد کند؟ این مقاله استدلال می‌کند که رویکرد اتحادیه عرب، هرچند در نهایت به تعامل با دمشق منجر شد، اما به دلیل فقدان راهبرد منسجم و هماهنگ، نتوانست به‌طور کامل به اهداف خود در مهار بحران دست یابد. با تحلیل این پیامدها، این مطالعه نشان می‌دهد که چگونه تجربه بحران سوریه می‌تواند به بازنگری در ساختارها و سیاست‌های اتحادیه عرب برای مواجهه با چالش‌های آینده کمک کند. با توجه به ضرورت مطرح شده هدف این تحقیق، واکاوی رویکرد اتحادیه عرب در بحران سوریه و پیامدهای منطقه‌ای آن (۲۰۲۴-۲۰۲۰) می‌باشد. سوالی اصلی تحقیق بیان می‌کند که چه عواملی باعث تغییر رویکرد اتحادیه عرب در بازه زمانی ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴ به تعامل با دولت سوریه شد و این تغییر چه پیامدهایی برای منطقه در پی داشت؟ در پاسخ به این سؤال این فرضیه مطرح می‌شود که فروکش کردن جنگ داخلی در سوریه و نومیدی کشورهای کلیدی اتحادیه عرب از پیروزی اپوزیسیون دولت سوریه و تثبیت این دولت، و نگرانی‌های فزاینده امنیتی کشورهای اتحادیه عرب درباره سرریز مشکلات امنیتی در سوریه به کشورهای عضو و همچنین تداوم بحران آوارگان سوری در کشورهای عرب همسایه سوریه باعث تغییر نگرش کشورهای عضو اتحادیه عرب به تعامل مجدد با دولت سوریه در بازه زمانی ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴ شده است.

اهمیت و ضرورت پرداختن به موضوع مقاله حاضر به این دلیل است که بررسی رویکرد اتحادیه عرب در بحران سوریه از ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴ اهمیت زیادی دارد، زیرا این بحران یکی از پیچیده‌ترین چالش‌های خاورمیانه بوده و نقش سازمان‌های منطقه‌ای در مدیریت آن، تأثیرات عمیقی بر ثبات منطقه دارد. تغییر رویکرد اتحادیه عرب از تقابل به تعامل با دولت اسد، نه تنها نشان‌دهنده تحولات سیاسی منطقه است، بلکه پیامدهایی مانند کاهش تنش‌ها و تقویت همکاری‌های امنیتی را به دنبال داشته است. این مطالعه با تحلیل عوامل این تغییر، از جمله نومیدی از اپوزیسیون و نگرانی‌های امنیتی، به درک بهتر پویایی‌های منطقه‌ای

کمک می‌کند.

با توجه به ادامه‌دار بودن تبعات بحران سوریه، این مقاله برای سیاست‌گذاران و پژوهشگران، بینشی ارزشمند در راستای مدیریت بحران‌های منطقه‌ای و ارتقای همگرایی عربی فراهم می‌سازد. در جهت بیان سازماندهی این مقاله قابل ذکر است که این مقاله با عنوان «واکاوی رویکرد اتحادیه عرب در بحران سوریه و پیامدهای منطقه‌ای آن (۲۰۲۰-۲۰۲۴)» به‌صورت نظام‌مند سازماندهی شده است. در بخش مقدمه، زمینه‌های بحران سوریه و اهمیت بررسی نقش اتحادیه عرب تشریح می‌شود. بخش دوم به مرور ادبیات و پیشینه تحقیق اختصاص دارد و مطالعات پیشین مرتبط با موضوع را بررسی می‌کند. بخش سوم، روش تحقیق را توضیح می‌دهد و چارچوب روش‌شناختی مقاله را تبیین می‌کند. بخش چهارم، یافته‌های تحقیق را در پنج زیربخش ارائه می‌دهد: (۱) تحلیل بحران سوریه در بازه ۲۰۲۰-۲۰۲۴؛ (۲) واکنش‌های اتحادیه عرب به این بحران؛ (۳) عوامل مؤثر بر تغییر نگرش کشورهای عضو اتحادیه عرب، از جمله تثبیت دولت اسد و نگرانی‌های امنیتی؛ (۴) پیامدهای منطقه‌ای رویکرد اتحادیه، مانند کاهش تهدیدات امنیتی، مدیریت آوارگان سوری و کنترل سلاح و قاچاق و تروریست‌ها از سوریه به دیگر نقاط جهان عرب؛ (۵) تحلیل رویکرد اتحادیه عرب و پیامدهای آن با تکیه بر مؤلفه‌های نظریه رئالیسم کلاسیک. در نهایت، بخش نتیجه‌گیری با جمع‌بندی یافته‌ها و ارائه پیشنهادهایی برای تقویت نقش اتحادیه عرب، مقاله را به پایان می‌رساند.

۲. مرور ادبیات و پیشینه تحقیق.

آثار منتشر شده درباره موضوع پژوهش می‌توان به پارسی و انگلیسی تقسیم کرد. در بخش پارسی می‌توان این آثار را مورد بررسی قرار داد: پژوهش رفیع و همکاران (Rafi., et al., ۲۰۲۲) بر سیاست‌های عربستان و قطر در حمایت از گروه‌های تروریستی تأکید کرده و نقش این کشورها در پیچیدگی بحران سوریه را نشان داده است. در مقابل، جهانی و محرابی کوشکی (Jahani, E., & Mehrabi Koushki., 2022) بر کنشگری رسانه‌ای و تأثیر چارچوب‌های معنایی متفاوت بر برداشت عمومی از بحران سوریه تمرکز کرده‌اند. در بخش لاتین نیز می‌توان به بررسی این آثار پرداخت: Nowacka (۲۰۲۳) به تحلیل تصمیمات سیاسی اتحادیه عرب در بازگشت سوریه به این سازمان پرداخته، در حالی که Debre (۲۰۲۰) به تأثیر بهار عربی بر سیاست تحریم و مشروعیت‌بخشی این سازمان اشاره کرده است. پژوهش Wajner & Kacowicz (2018) نیز نقش اتحادیه عرب در مشروعیت‌بخشی به بازیگران منطقه‌ای را بررسی کرده است.

آثار فوق، هر یک جنبه‌های مختلفی از بحران سوریه را بررسی کرده‌اند، اما در عین نقاط قوت، کاستی‌هایی نیز دارند. پژوهش Rafi و همکاران (۲۰۲۲) با تأکید بر نقش عربستان و قطر در حمایت از گروه‌های تروریستی، پیچیدگی سیاست‌های منطقه‌ای را نشان می‌دهد، اما از بررسی سایر بازیگران کلیدی و نقش اتحادیه عرب غفلت کرده است. جهانی و محرابی کوشکی (Jahani, E., & Mehrabi Koushki., 2022) با تحلیل تطبیقی رویکرد رسانه‌ای ایران و اتحادیه اروپا به بحران سوریه، به نقش رسانه‌ها در شکل‌دهی به افکار عمومی اشاره دارد، اما ارتباط آن با سیاست‌های اتحادیه عرب مشخص نشده است. در مطالعات خارجی، Nowacka (۲۰۲۳) تصمیم اتحادیه عرب برای بازگشت سوریه را به خوبی تحلیل کرده، اما بر پیامدهای بلندمدت این

تصمیم تمرکز کافی ندارد. (Debre (2022 و (Wajner & Kacowicz (2018 نیز با تأکید بر مشروعیت بخشی و سیاست تحریم اتحادیه عرب، نقاط قوت این سازمان را برجسته کرده‌اند، اما محدودیت‌هایی در تحلیل نقش متقابل قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای دارند. این مطالعات در مقایسه با تحقیق حاضر، کمتر به تأثیرات منطقه‌ای جامع رویکرد اتحادیه عرب در بحران سوریه پرداخته‌اند. تفاوت اصلی تحقیق حاضر با این مطالعات در تمرکز بر تحلیل جامع پیامدهای منطقه‌ای رویکرد اتحادیه عرب و تأثیرات خاص آن بر پویایی‌های منطقه‌ای است، در حالی که دیگر مطالعات به جنبه‌های محدودتر یا خاصی از بحران سوریه و نقش کشورهای منطقه پرداخته‌اند.

۳. روش تحقیق

در این پژوهش، از روش تحقیق توصیفی - تحلیلی و منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی استفاده شده است. روش توصیفی-تحلیلی به‌ویژه برای بررسی و تحلیل داده‌ها و شواهد مربوط به سیاست‌های کشورهای عربستان و قطر و تعاملات آن‌ها در بحران سوریه کاربرد دارد. در این زمینه، منابع مختلفی شامل مقالات علمی، کتاب‌ها، گزارش‌های دولتی و منابع معتبر دیگر بررسی و تحلیل شده‌اند تا اطلاعات به‌دست آمده، در چارچوب نظری مناسب قرار گیرد.

نظریه رئالیسم کلاسیک به‌عنوان چارچوب نظری این تحقیق انتخاب شده است. این نظریه بر اساس دیدگاه‌های هانس مورگنتا و دیگر اندیشمندان این مکتب، بر این نکته تأکید دارد که کشورها در عرصه بین‌المللی، اساساً به دنبال حفظ امنیت و منافع ملی خود هستند و قدرت‌طلبی در سیاست‌های بین‌المللی اهمیت بالایی دارد. طبق رئالیسم کلاسیک، روابط بین‌المللی به‌ویژه در شرایط بحران‌ها و جنگ‌ها، بیشتر تحت تأثیر منافع راهبردی و قدرت‌های ملی قرار دارد تا اصول اخلاقی یا آرمان‌های جهانی. (Ahmad, 2023, P 26)

رئالیسم کلاسیک یکی از نظریه‌های بنیادین روابط بین‌الملل است که بر طبیعت انسان و نقش آن در رفتار دولت‌ها تأکید دارد. اندیشمندانی همچون هانس مورگنتا و ادوارد کار این نظریه را توسعه دادند و باور دارند که انسان ذاتاً به دنبال قدرت و منافع شخصی است و این خصلت به سطح دولت‌ها نیز تعمیم می‌یابد. در این چارچوب، منافع ملی به‌عنوان اصل تغییرناپذیر تلقی می‌شود و هرگونه همکاری بین دولت‌ها صرفاً ابزاری برای تأمین این منافع در نظر گرفته می‌شود. از آنجایی که نظام بین‌الملل فاقد یک مرجع مرکزی است، هر دولتی برای بقا و تأمین امنیت خود ناچار است به افزایش قدرت نسبی بپردازد، که این امر ذاتاً با همکاری‌های پایدار در تضاد است. (Morgenthau, 1948, P 12) بی‌اعتمادی میان دولت‌ها یکی دیگر از مفروضات اساسی این نظریه است که به ناپایداری همکاری‌ها منجر می‌شود. در محیط آنارشیک، دولت‌ها نگران این هستند که طرف مقابل از توافقی که سوءاستفاده کند یا به محض به‌دست آوردن مزیت، تعهدات خود را نقض نماید. علاوه بر این، ساختار رقابتی نظام بین‌الملل موجب می‌شود که حتی همکاری‌های کوتاه‌مدت نیز تحت فشار تهدیدهای امنیتی قرار گیرند. تغییر شرایط یا منافع ملی نیز باعث می‌شود دولت‌ها همکاری‌ها را به محض بی‌فایده شدن برای منافع خود متوقف کنند. از این منظر، همکاری‌ها در چارچوب رئالیسم کلاسیک ذاتاً شکننده و مشروط به محاسبات عقلانی دولت‌ها هستند. (Carr, 1939, P 45) بر اساس

رئالیسم کلاسیک، همکاری‌های پایدار میان دولت‌ها نه تنها دشوار بلکه تقریباً غیرممکن است. این نظریه تأکید می‌کند که نظام بین‌الملل در شرایط آنارشیک، دولت‌ها را به رقابت برای افزایش قدرت و تأمین امنیت سوق می‌دهد. از این رو، هرگونه همکاری زمانی دوام خواهد داشت که منافع ملی طرفین را تأمین کند. با تغییر شرایط یا ظهور تهدیدهای جدید، این همکاری‌ها به سرعت دستخوش تغییر شده و از بین می‌روند. بنابراین، ناپایداری همکاری‌ها در این نظریه نه یک استثنا بلکه یک قاعده است که از ساختار نظام بین‌الملل و ذات رفتار دولت‌ها ناشی می‌شود. (Waltz, 1979, P 91)

نظریه رئالیسم کلاسیک در روابط بین‌الملل به‌ویژه در تحلیل بحران‌ها و سیاست‌های کشورهای مختلف به‌ویژه در مناطق بحرانی همچون خاورمیانه کاربرد زیادی دارد. این نظریه بر این اصل استوار است که دولت‌ها به دلیل منافع ملی خود، در یک فضای آنارشی (بدون وجود قدرت مرکزی برای نظارت بر روابط بین‌المللی) عمل می‌کنند. در رئالیسم کلاسیک، هر کشور در تلاش است تا منافع خود را تأمین کند و این به معنی رقابت، تعارض و تعاملات پیچیده میان دولت‌ها است. (Karimi., 2023, P 54)

برای تحلیل رویکرد اتحادیه عرب به بحران سوریه، نظریه رئالیسم کلاسیک چارچوب مناسبی ارائه می‌دهد. این نظریه بر اصولی مانند اهمیت قدرت و منافع ملی تأکید دارد و رفتار دولت‌ها را عمدتاً بر اساس منطق بقا و امنیت تبیین می‌کند. (Abolfathi, et al, 2018, P 305) مولفه‌های اصلی رئالیسم کلاسیک و کاربرد آن در بحران سوریه به شرح زیر است:

- **قدرت و امنیت ملی:** در رئالیسم کلاسیک، کشورها بیشتر به امنیت و تقویت قدرت خود توجه دارند.
- **منافع ملی و عقلانیت سیاسی:** از دیدگاه رئالیسم کلاسیک، سیاست‌گذاری بر اساس عقلانیت و منافع ملی صورت می‌گیرد.
- **آنارشی در روابط بین‌الملل و رقابت در منطقه:** رئالیسم کلاسیک به‌ویژه در تحلیل رقابت‌های منطقه‌ای و استفاده از منابع قدرت در درون نظام آنارشی بین‌المللی به‌خوبی قابل استفاده است. (Karimi., 2023, P 56)
- **پایگاه‌های قدرت و دیپلماسی بین‌المللی:** در رئالیسم کلاسیک، دولت‌ها از ابزار دیپلماسی و همکاری‌های بین‌المللی برای تقویت منافع خود استفاده می‌کنند.

نظریه رئالیسم کلاسیک، که بر منافع ملی، قدرت و بقای دولت‌ها در نظام آنارشیک بین‌المللی تأکید دارد، چارچوب مناسبی برای تحلیل رویکرد اتحادیه عرب در بحران سوریه (۲۰۲۰-۲۰۲۴) فراهم می‌کند. از منظر رئالیسم، کشورهای عضو اتحادیه عرب، به‌ویژه قدرت‌های کلیدی مانند عربستان سعودی، قطر و امارات، در ابتدا با حمایت از اپوزیسیون سوریه به دنبال تضعیف دولت اسد و گسترش نفوذ خود در منطقه بودند، که منعکس‌کننده رقابت‌های ژئوپلیتیکی و اولویت منافع ملی است. با این حال، تثبیت موقعیت اسد با حمایت ایران و روسیه، کاهش امید به پیروزی اپوزیسیون، و نگرانی‌های امنیتی ناشی از تروریسم و بحران آوارگان، این کشورها را وادار کرد تا به‌صورت عمل‌گرایانه به تعامل مجدد با دمشق روی آورند. این تغییر رویکرد، که در راستای حفظ ثبات و امنیت ملی کشورهای عضو بود، نشان‌دهنده تطبیق راهبردها با واقعیت‌های قدرت در نظام بین‌الملل است، همان‌گونه که رئالیسم پیش‌بینی می‌کند. این مقاله با بهره‌گیری از این نظریه، نشان

می‌دهد که چگونه ملاحظات قدرت و بقا، تصمیمات اتحادیه عرب و پیامدهای منطقه‌ای آن را شکل داده‌اند. اتحادیه عرب، به‌عنوان سازمانی منطقه‌ای متشکل از ۲۲ کشور عربی، در سال ۱۹۴۵ با هدف تقویت همکاری‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی میان اعضا و پیشبرد منافع مشترک جهان عرب تأسیس شد. این سازمان، که مقر آن در قاهره است، در مواجهه با بحران‌های منطقه‌ای نقش متغیری ایفا کرده و اغلب تحت تأثیر رقابت‌های داخلی و منافع ملی کشورهای کلیدی مانند عربستان سعودی، قطر و امارات قرار داشته است. از منظر رئالیسم کلاسیک، تصمیمات اتحادیه عرب در بحران سوریه (۲۰۲۰-۲۰۲۴) بازتاب‌دهنده اولویت‌های امنیتی و ژئوپلیتیکی اعضا در نظام آنارشیک بین‌المللی است. در حالی که این اتحادیه در ابتدا با تعلیق عضویت سوریه در سال ۲۰۱۱ و حمایت از اپوزیسیون، رویکردی تقابلی اتخاذ کرد، تغییر شرایط میدانی، از جمله تثبیت دولت اسد و تهدیدات امنیتی ناشی از تروریسم و بحران آوارگان، آن را به سوی تعامل مجدد با دمشق سوق داد. این تحول، نشان‌دهنده تلاش اعضا برای حفظ ثبات منطقه‌ای و مدیریت چالش‌های مشترک است، هرچند شکاف‌های داخلی و ناهمبندی در سیاست‌ها، کارآمدی اتحادیه را محدود کرده است. این مقاله، با تکیه بر نقش اتحادیه عرب، چگونگی تأثیرگذاری این سازمان بر معادلات منطقه‌ای را تحلیل می‌کند.

۴. یافته‌های تحقیق

۱.۴. تحلیل بحران سوریه (۲۰۲۰-۲۰۲۴)

بحران سوریه در بازه زمانی ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴ همچنان به‌عنوان یکی از پیچیده‌ترین و بحرانی‌ترین بحران‌های سیاسی و امنیتی منطقه خاورمیانه باقی ماند. با شکست تدریجی اپوزیسیون مسلح و تثبیت قدرت دولت بشار اسد در بیشتر مناطق کشور، دولت سوریه توانست کنترل خود را بر مناطق راهبردی بازپس گیرد، اما بحران اقتصادی و اجتماعی همچنان پابرجا بود. از سوی دیگر، کشورهای چون روسیه و ایران به عنوان حامیان اصلی رژیم اسد، نقش خود را در بازسازی سیاسی و نظامی سوریه تقویت کردند. (Dehshiar & Abadi., 2021., 194) این در حالی بود که کشورهای عربی که در ابتدا از دولت اسد فاصله گرفته بودند، از ۲۰۲۰ به بعد به تدریج به سوی عادی‌سازی روابط با دمشق حرکت کردند، عمدتاً به دلایل نگرانی‌های امنیتی و جلوگیری از نفوذ بیشتر ایران و ترکیه در سوریه. وضعیت امنیتی نیز با تهدیدات گروه‌های تروریستی، قاچاق مواد مخدر، و حضور گروه‌های شبه‌نظامی خارجی مانند داعش همچنان پیچیده بود. در مجموع، بحران سوریه در این دوره با چالش‌های شدید اقتصادی، انسانی، و امنیتی مواجه بود که حل آن نیازمند همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی گسترده‌تر بود. (Haj Yusefi., 2023: 56)

۱) **تحلیل وضعیت سیاسی سوریه از ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴:** از سال ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴، وضعیت سیاسی سوریه تحت تأثیر چندین عامل داخلی و بین‌المللی قرار گرفت. در ابتدا، دولت بشار اسد با حمایت‌های نظامی و سیاسی روسیه و ایران، توانست بر بخش‌های وسیعی از خاک سوریه تسلط یابد و کنترل خود را بر مناطقی که در سال‌های نخست جنگ داخلی از دست داده بود، بازپس گیرد. در این دوره، قدرت دولت اسد در مقایسه با سال‌های اولیه بحران به‌طور چشمگیری تثبیت شد و توانست برخی از گروه‌های اپوزیسیون را

شکست دهد. با این حال، وضعیت اقتصادی کشور به شدت نابسامان باقی ماند و مشکلات انسانی، از جمله تعداد بالای پناهندگان داخلی و خارجی، همچنان به چالش‌های سیاسی بزرگتری تبدیل شد. علاوه بر این، حضور گروه‌های تروریستی مانند داعش و جبهه‌النصره در برخی مناطق همچنان تهدیداتی برای امنیت داخلی و منطقه‌ای به همراه داشت. (Kargaran Bafghi & Kargaran Bafghi, 2021, P 12) در عرصه بین‌المللی، تغییرات مهمی در سیاست‌های کشورهای عربی نسبت به سوریه رخ داد. در ابتدا، اکثر کشورهای اتحادیه عرب به دلیل حمایت اسد از رژیم ایران و نقض حقوق بشر، او را به عنوان یک هم‌پیمان غیرقابل قبول می‌دیدند و در نتیجه عضویت سوریه در اتحادیه عرب به حالت تعلیق درآمد. با این حال، از سال ۲۰۲۰ به بعد، برخی از کشورهای عربی مانند امارات متحده عربی و بحرین روابط خود را با دمشق عادی کردند و به دنبال تعامل مجدد با دولت سوریه برای تضمین امنیت و منافع منطقه‌ای خود رفتند. این تغییر در سیاست‌های کشورهای عربی به دلیل نگرانی‌های امنیتی، از جمله تهدیدات گروه‌های تروریستی و بحران پناهندگان، و همچنین تلاش برای جلوگیری از نفوذ بیشتر ایران و ترکیه در سوریه بود. به طور کلی، از ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴، سوریه به عنوان یک کشور آسیب‌دیده و درگیر بحران‌های داخلی، همچنان در یک وضعیت سیاسی پیچیده و متزلزل قرار داشت که تحت تأثیر روابط بین‌المللی و تحولات میدانی در داخل کشور بود.

۲) وضعیت جنگ داخلی و تثبیت قدرت دولت سوریه تحت رهبری بشار اسد: از ابتدای جنگ داخلی سوریه در سال ۲۰۱۱، بشار اسد و دولتش در مواجهه با اپوزیسیون مسلح داخلی و مداخلات خارجی مختلف قرار داشتند. اما در بازه زمانی ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴، شاهد روندی از تثبیت قدرت اسد و بازپس‌گیری بخش‌های عمده‌ای از کشور توسط نیروهای دولتی بودیم. این تحولات عمدتاً نتیجه مداخلات نظامی ایران و روسیه، و همچنین شکست اپوزیسیون مسلح و گروه‌های مسلح در بسیاری از مناطق بود. پشتیبانی نظامی و مالی روسیه به ویژه در عرصه‌های هوایی و نظامی، به بشار اسد کمک کرد تا کنترل مناطق کلیدی مانند دمشق و حلب را دوباره به دست آورد. (Rife et al, 2021, P 72) در این دوره، دولت سوریه توانست مناطق مختلف را از دست مخالفان و گروه‌های تروریستی بازپس گیرد، اما این پیروزی‌ها هزینه‌های سنگینی به همراه داشت و موجب تخریب شدید زیرساخت‌ها و کاهش شدید کیفیت زندگی در بسیاری از مناطق شد. در این دوران، علاوه بر تثبیت قدرت نظامی اسد، بحران‌های اقتصادی و انسانی در سوریه به شدت افزایش یافت. فشارهای اقتصادی به دلیل تحریم‌های بین‌المللی و نابسامانی‌های داخلی باعث کاهش شدید سطح زندگی مردم شد. در کنار این بحران اقتصادی، سوریه با میلیون‌ها آواره داخلی و خارجی مواجه بود که بیشتر به کشورهای همسایه مانند ترکیه و لبنان مهاجرت کرده‌اند. (Berkeley, 2023, P 45) دولت بشار اسد با توجه به حمایت‌های خارجی از جمله کمک‌های ایران و روسیه، تلاش کرده است که با اعمال سیاست‌های سخت‌گیرانه در مناطق آزاد شده، وضعیت را تحت کنترل درآورد، اما این اقدامات باعث ایجاد بی‌اعتمادی و نارضایتی‌های مردمی شده است. در این راستا، پس از ۲۰۲۰، شاهد تغییراتی در سیاست کشورهای عربی نسبت به سوریه بودیم. برخی از کشورهای عضو اتحادیه عرب به تدریج به سمت عادی‌سازی روابط با دولت اسد حرکت کردند. این تغییر نگرش عمدتاً به دلیل نگرانی‌های امنیتی از جمله حضور گروه‌های تروریستی مانند داعش و تهدیدات دیگر در سوریه، و همچنین نگرانی‌های اقتصادی ناشی از بحران‌های ادامه‌دار در

سوریه بود. این تغییرات به همراه سیاست‌های منطقه‌ای ایران و روسیه به طور قابل توجهی بر روند تثبیت قدرت دولت اسد در سوریه تأثیر گذاشت. (Nowak, 2023, P 65)

۳) تغییرات سیاسی در سوریه و پیامدهای آن برای اتحادیه عرب: در سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴، تحولات سیاسی در سوریه تحت رهبری بشار اسد و تغییرات در سیاست کشورهای عربی نسبت به این کشور تأثیرات زیادی بر روابط اتحادیه عرب داشت. بعد از شروع جنگ داخلی در سوریه در سال ۲۰۱۱، اتحادیه عرب به دلیل اقدامات سرکوب‌گرانه دولت سوریه علیه معترضان و نقض حقوق بشر، تصمیم به تعلیق عضویت سوریه در این اتحادیه گرفت. این تحریم‌ها و فشارهای سیاسی باعث شد که بسیاری از کشورهای عربی از دولت اسد فاصله بگیرند و از گروه‌های مخالف سوریه حمایت کنند. در این مدت، بحران سوریه با حضور گروه‌های تروریستی و بحران‌های انسانی و اقتصادی همراه بود که باعث نگرانی‌های زیادی در کشورهای همسایه و منطقه شد. (Debre, 2020, P 34) اما از سال ۲۰۲۰، با تثبیت قدرت بشار اسد در بسیاری از مناطق سوریه و به ویژه پس از شکست اپوزیسیون و گروه‌های تروریستی، تغییرات اساسی در سیاست کشورهای عربی نسبت به سوریه رخ داد. این تغییر نگرش عمدتاً به دلیل نگرانی‌های امنیتی از جمله حضور گروه‌های تروریستی مانند داعش و نگرانی‌های اقتصادی ناشی از بحران‌های ادامه‌دار در سوریه بود. از سوی دیگر، دخالت‌های نظامی روسیه و ایران در کنار فشارهای اقتصادی داخلی سوریه به دولت اسد کمک کرد تا کنترل خود را بر بخش‌های وسیعی از سوریه باز یابد. (Nowak, 2023, P 65) برخی کشورهای عربی، مانند امارات و بحرین، تصمیم به عادی‌سازی روابط با سوریه گرفتند تا بتوانند در راستای کاهش تهدیدات امنیتی و بحران‌های اقتصادی در منطقه اقدام کنند. (Dehshiar & Abadi., 2021., 194) در واقع، بازگشت سوریه به اتحادیه عرب و تعامل مجدد با دولت اسد، به عنوان یک راه‌حل برای کاهش اثرات منفی بحران‌های سوریه در منطقه، مطرح شد.

۲.۴. واکنش اتحادیه عرب به بحران سوریه:

رویکرد اتحادیه عرب در قبال بحران سوریه بدین شرح قابل ذکر است:

الف. از آغاز بحران سوریه تا فروکش کردن بحران در سال ۲۰۲۰: از زمان آغاز بحران سوریه در سال ۲۰۱۱، اتحادیه عرب رویکردی عمدتاً تقابلی در قبال دولت بشار اسد اتخاذ کرد. این بحران که با اعتراضات مردمی علیه دولت اسد شروع شد، به سرعت به یک جنگ داخلی تمام‌عیار تبدیل شد و توجه بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی را جلب کرد. اتحادیه عرب، تحت تأثیر کشورهای کلیدی مانند عربستان سعودی و قطر، در نوامبر ۲۰۱۱ عضویت سوریه را به دلیل سرکوب اعتراضات توسط دولت اسد به حالت تعلیق درآورد و از گروه‌های اپوزیسیون حمایت کرد. (Wagner & Kokovitch, 2018, P 103) این تصمیم، که با فشار کشورهای خلیج فارس و حمایت غرب همراه بود، نشان‌دهنده تلاش برای تضعیف دولت اسد و تغییر توازن قدرت در منطقه به نفع محور ضد مقاومت بود. اتحادیه عرب همچنین تحریم‌هایی علیه دمشق وضع کرد و خواستار انتقال قدرت شد، اما این اقدامات به دلیل فقدان اجماع میان اعضا، به ویژه با مخالفت کشورهایی مانند الجزایر، عراق و لبنان، چندان مؤثر نبود. دخالت بازیگران خارجی، از جمله حمایت ایران و روسیه از اسد و پشتیبانی

ترکیه و غرب از اپوزیسیون، بحران را پیچیده‌تر کرد. تا سال ۲۰۲۰، با فروکش کردن شدت درگیری‌ها و تثبیت نسبی موقعیت دولت اسد به واسطه پیروزی‌های نظامی با حمایت روسیه و ایران، رویکرد اولیه اتحادیه عرب به بن‌بست رسید. این وضعیت، همراه با ظهور تهدیدات جدید مانند گروه‌های تروریستی (به‌ویژه داعش) و بحران آوارگان، کشورهای عربی را وادار کرد تا راهبرد خود را بازنگری کنند. (Hasan, 2017, P 47)

ب. از فروکش بحران سوریه تا سقوط اسد (۲۰۲۰-۲۰۲۴): از سال ۲۰۲۰، با کاهش شدت جنگ داخلی و تثبیت دولت اسد، نشانه‌هایی از تغییر در رویکرد اتحادیه عرب مشاهده شد که به تدریج به تعامل مجدد با دمشق منجر گردید. عواملی چون نومیدی از پیروزی اپوزیسیون، نگرانی‌های امنیتی ناشی از فعالیت گروه‌های تروریستی، و فشارهای اقتصادی-اجتماعی ناشی از بحران آوارگان در کشورهای همسایه مانند اردن و لبنان، کشورهای عضو را به بازنگری در مواضع خود سوق داد. کشورهایی مانند امارات متحده عربی و بحرین از سال ۲۰۲۰ گام‌هایی برای عادی‌سازی روابط با سوریه برداشتند، از جمله بازگشایی سفارت‌خانه‌ها. این روند در سال ۲۰۲۳ با بازگشت رسمی سوریه به اتحادیه عرب پس از ۱۲ سال تعلیق، به اوج خود رسید. این تصمیم، که با اجماع نسبی اعضا همراه بود، نشان‌دهنده پذیرش واقعیت‌های جدید میدانی و اولویت‌بندی ثبات منطقه‌ای بر رقابت‌های ژئوپلیتیکی بود. با این حال، تا سال ۲۰۲۴، تداوم چالش‌های داخلی سوریه، از جمله مشکلات اقتصادی و تنش‌های قومی-مذهبی، همراه با فشارهای خارجی، زمینه‌ساز تضعیف تدریجی دولت اسد شد. (Haj Yousefi., 2023: 79)

۳.۴. عوامل مؤثر بر تغییر نگرش کشورهای عضو اتحادیه عرب (۲۰۲۰-۲۰۲۴)

۱) فروکش کردن جنگ داخلی سوریه: جنگ داخلی سوریه که در سال ۲۰۱۱ آغاز شد، به یکی از طولانی‌ترین و پیچیده‌ترین بحران‌های منطقه‌ای تبدیل شد. در حالی که این جنگ در ابتدا عمدتاً به صورت یک مقاومت مردمی علیه حکومت بشار اسد شروع شد، به تدریج به درگیری‌ای فرقه‌ای و نیابتی با مداخلات گسترده بازیگران بین‌المللی و منطقه‌ای تبدیل شد. از سال ۲۰۲۰ به بعد، با کمک‌های نظامی و مالی روسیه و ایران، نیروهای دولتی سوریه توانستند بخش‌های زیادی از کشور را از دست گروه‌های مخالف بازپس گیرند و جنگ به تدریج به یک ایستایی تبدیل شد. این فروکش کردن تنش‌ها، به ویژه در مناطقی چون دمشق و حلب، به دولت سوریه اجازه داد تا کنترل بیشتری بر کشور به دست آورد. این تغییرات باعث شد تا کشورهای عربی به تدریج نگرش خود را نسبت به بحران سوریه تغییر دهند و به بازگشت سوریه به جامعه عربی فکر کنند. (Hinnebusch, 2021, P 78) این فروکش کردن جنگ و بازگشت ثبات نسبی به سوریه باعث شد که کشورهای اتحادیه عرب ارزیابی جدیدی از وضعیت سوریه داشته باشند. در ابتدا، این کشورها نسبت به ادامه حمایت از اپوزیسیون سوریه مصمم بودند، اما با کاهش تنش‌ها و تثبیت قدرت اسد، نگرش آن‌ها به تدریج تغییر یافت. کشورهای عربی به این نتیجه رسیدند که حمایت از گروه‌های مخالف و تداوم تحریم‌ها به هیچ عنوان به حل بحران کمک نمی‌کند و بهتر است که با دولت بشار اسد وارد مذاکره شوند تا از ادامه بحران در منطقه جلوگیری کنند. در نتیجه، برخی از کشورهای عضو اتحادیه عرب به تدریج روابط خود را با دولت سوریه عادی کردند و زمینه را برای بازگشت سوریه به اتحادیه عرب فراهم آوردند. (Al-Ali, 2023: 79)

45, P 2023) کاهش تنش‌های نظامی در سوریه، به ویژه از سال ۲۰۲۰ به بعد، نتیجه مداخلات نظامی مؤثر روسیه و ایران و همچنین شکست گروه‌های مخالف و تروریستی بود. ارتش سوریه، با کمک‌های هوایی و نظامی روسیه و پشتیبانی مالی و نظامی ایران، توانست در برابر گروه‌های مسلح اپوزیسیون و گروه‌های تروریستی مانند داعش مقاومت کند و کنترل بسیاری از مناطق کلیدی را به دست آورد. این تغییرات به تدریج موجب کاهش درگیری‌های نظامی و تثبیت قدرت بشار اسد در سوریه شد. این وضعیت منجر به یک تغییر اساسی در نگرش کشورهای عربی شد که به دنبال آن، سیاست‌های اتحادیه عرب نسبت به سوریه دگرگون گردید. در نتیجه، برخی از کشورهای عربی نظیر امارات متحده عربی، بحرین و حتی عربستان سعودی، به بازگشت سوریه به اتحادیه عرب و همکاری مجدد با دولت اسد تمایل پیدا کردند. (Gulf Research Center, 2022, P101)

۲) شکست اپوزیسیون و تثبیت دولت سوریه و بازنگری در سیاست‌های کشورهای عربی: شکست اپوزیسیون سوریه و تثبیت قدرت بشار اسد در سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴، یک عامل کلیدی در تغییر سیاست کشورهای عربی نسبت به بحران سوریه بود. از آغاز بحران در سال ۲۰۱۱، بسیاری از کشورهای عربی از اپوزیسیون سوریه حمایت کرده بودند و هدفشان سرنگونی رژیم اسد بود. اما پس از شکست گروه‌های مخالف و تروریستی، به ویژه پس از بازپس‌گیری مناطق کلیدی نظیر حلب و دمشق، کشورهای عربی به این نتیجه رسیدند که سیاست‌های قبلی آن‌ها در جهت سرنگونی رژیم سوریه ناکارآمد بوده است. با توجه به فشارهای خارجی از جمله مداخلات ایران و روسیه و همچنین کاهش حمایت‌های غربی از مخالفان سوریه، کشورهای عربی به تدریج از حمایت خود از اپوزیسیون دست کشیدند و به بازنگری در سیاست‌های خود پرداختند. این تغییر نگرش عمدتاً به دلایل امنیتی و اقتصادی بوده و به ویژه بعد از تغییرات در زمینه جنگ داخلی و رسیدن به وضعیت نسبی آرامش در سوریه، کشورهای عربی تصمیم گرفتند به سوریه اجازه بازگشت به جامعه عربی را بدهند. (Al-Ali, 2023, P 112) با گذشت زمان، کشورهای عربی از جمله اعضای اتحادیه عرب به این نتیجه رسیدند که اپوزیسیون سوریه توانایی پیروزی بر رژیم بشار اسد را ندارد. شکست‌های پی در پی گروه‌های مخالف در جبهه‌های مختلف، همراه با حمایت‌های مستمر ایران و روسیه از رژیم اسد، به تدریج به نوبی از پیروزی اپوزیسیون انجامید. این وضعیت باعث شد که کشورهای عربی که پیش از این به طور فعال از مخالفان حمایت می‌کردند، متوجه شوند که ادامه حمایت از گروه‌های مخالف به هیچ عنوان نمی‌تواند به نتیجه مطلوب منتهی شود. به علاوه، سرکوب مخالفان توسط دولت سوریه و فروپاشی ساختارهای اپوزیسیون، به این احساس منتهی شد که حمایت از مخالفان دیگر راه‌حل مناسبی برای حل بحران نیست. (Sharp, 2021, P 67) این نوبی از پیروزی اپوزیسیون در نهایت باعث شد که بسیاری از کشورهای عربی سیاست‌های خود را تغییر دهند و به تدریج با دولت سوریه وارد تعامل شوند. در این دوره، این کشورها تلاش کردند تا از بروز تنش‌های بیشتر در منطقه جلوگیری کرده و به بازسازی روابط خود با دمشق بپردازند. بسیاری از تحلیلگران بر این باورند که این تغییر نگرش عمدتاً ناشی از تجزیه و تحلیل واقع‌گرایانه‌ای از وضعیت در سوریه بود که در آن کشورهای عربی دریافتند که تثبیت رژیم بشار اسد دیگر اجتناب‌ناپذیر است و بنابراین به دنبال مصالحه با او بودند. (Al-Rasheed, 2023, P 134) با تثبیت

قدرت رژیم بشار اسد، تحلیل کشورهای عربی در خصوص اپوزیسیون به تدریج تغییر یافت. پیش از این، بسیاری از کشورهای عربی فکر می‌کردند که سرنگونی رژیم اسد راه‌حلی برای بحران سوریه است، اما پس از شکست اپوزیسیون و قدرت‌گیری دوباره دولت سوریه، این دیدگاه تغییر کرد. کشورهای عربی به تدریج متوجه شدند که رژیم اسد دیگر نمی‌تواند از میدان خارج شود و این واقعیت به آن‌ها اجازه داد تا به تجدید نظر در سیاست‌های خود بپردازند. برخی از کشورهای عربی همچون امارات متحده عربی، مصر و بحرین به تدریج روابط دیپلماتیک خود را با دولت سوریه از سر گرفتند و سوریه را به عنوان یک شریک سیاسی در نظر گرفتند. (Karabell, 2023, P 92) تثبیت رژیم بشار اسد همچنین به این معنا بود که بسیاری از کشورهای عربی دیگر نمی‌توانستند بر راهبرد تغییر رژیم اصرار ورزند، زیرا به‌طور آشکار مشخص شده بود که اسد همچنان به قدرت بازگشته و این وضعیت به نفع امنیت منطقه‌ای است. به همین دلیل، این کشورها تغییرات قابل توجهی در سیاست‌های خود اعمال کرده و تلاش کردند تا با سوریه وارد همکاری‌های منطقه‌ای شوند تا بحران‌های اقتصادی و امنیتی که از سوریه ناشی می‌شود، کاهش یابد. به این ترتیب، سیاست‌های عربی‌ها از حمایت از اپوزیسیون به سمت تعامل با دولت سوریه تغییر یافت. (Chilcott, 2023, P 50)

۳) نگرانی‌های امنیتی کشورهای اتحادیه عرب: یکی از نگرانی‌های عمده کشورهای اتحادیه عرب، تهدیدات امنیتی ناشی از بحران سوریه بود. سوریه که به مدت طولانی درگیر جنگ داخلی بود، به پناهگاهی برای گروه‌های تروریستی مختلف تبدیل شده بود. گروه‌هایی مانند داعش و القاعده در این کشور فعالیت می‌کردند و تهدیدات امنیتی ناشی از حضور این گروه‌ها به کشورهای همسایه سوریه، به ویژه عراق، اردن و لبنان، فشار می‌آورد. این تهدیدات باعث شد که کشورهای عربی به سرعت به این نتیجه برسند که ادامه بحران در سوریه، امنیت مرزهای آن‌ها را به خطر می‌اندازد. به همین دلیل، امنیت مرزها و مقابله با گروه‌های تروریستی به یکی از اولویت‌های اصلی سیاست‌های اتحادیه عرب در قبال سوریه تبدیل شد. (Berti, 2022, P 98) خطرات ناشی از حضور گروه‌هایی چون داعش و القاعده در سوریه و تأثیرات آن بر کشورهای عربی: حضور گروه‌های تروریستی در سوریه به یکی از بزرگ‌ترین تهدیدات امنیتی برای کشورهای اتحادیه عرب تبدیل شده بود. گروه‌هایی مانند داعش و القاعده در سوریه فعالیت‌های خود را گسترش داده و در برخی مناطق، حتی کنترل بخش‌هایی از خاک سوریه را به دست گرفتند. این گروه‌ها نه تنها تهدیداتی برای امنیت داخلی سوریه ایجاد کردند بلکه مرزهای کشورهای عربی همسایه را نیز به خطر انداختند. به عنوان مثال، داعش تهدیدات گسترده‌ای علیه عراق و اردن داشت و عملیات‌های تروریستی زیادی در این کشورها انجام داد. این وضعیت باعث شد که کشورهای عربی به این نتیجه برسند که باید به هر قیمتی که شده از ادامه این بحران جلوگیری کنند و با دولت سوریه به توافقاتی برای مقابله با تروریسم دست یابند. (Morris, 2023, P 65)

۴) قاچاق مواد مخدر و اسلحه: تجارت و قاچاق مواد مخدر کپتاگن و آمفتامین در جنوب سوریه به یکی از بحران‌های جدی منطقه‌ای تبدیل شده است. کپتاگن، که عمدتاً در مناطق جنوبی سوریه تولید می‌شود، به کشورهای عربی همسایه، به ویژه اردن، قاچاق می‌شود و گردش مالی چند میلیارد دلاری آن نشان‌دهنده وسعت این تجارت غیرقانونی است. درگیری‌های مکرر نیروهای مرزبانی اردن با قاچاقچیان مسلح، ابعاد

امنیتی این معضل را برجسته کرده و نشان‌دهنده سازمان‌دهی پیشرفته و تسلیحاتی بودن شبکه‌های قاچاق است. کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس نیز از پیامدهای این تجارت آسیب‌دیده‌اند، زیرا بخش قابل‌توجهی از این مواد مخدر به این کشورها انتقال می‌یابد و بر ساختار اجتماعی و امنیتی آن‌ها تأثیر گذاشته است. علاوه بر قاچاق مواد مخدر، انتقال سلاح از جنوب سوریه به اردن، چالش‌های امنیتی جدی‌تری را برای این کشور ایجاد کرده است. (Karabell, 2023, P 97) این جریان قاچاق، که اغلب توسط گروه‌های مسلح کنترل می‌شود، باعث افزایش خشونت و بی‌ثباتی در مناطق مرزی اردن شده و احتمال دست داشتن برخی از عوامل داخلی یا خارجی در حمایت از این شبکه‌ها مطرح است. از سوی دیگر، اتهاماتی مبنی بر نقش احتمالی دولت سوریه در تجارت کپتاگن و تسلیحات به‌دلیل درآمدزایی بالای آن مطرح شده است که این موضوع، بر پیچیدگی بحران افزوده است. چنین شرایطی نیازمند همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی برای مهار قاچاق مواد مخدر و تسلیحات و تأمین امنیت کشورهای آسیب‌دیده است. (Smith, 2022, P 117) گردش مالی قاچاق مواد مخدر کپتاگن و آفتماین در جنوب سوریه به حدود چند میلیارد دلار می‌رسد که نشان‌دهنده وسعت و سازمان‌یافتگی این تجارت غیرقانونی است. این حجم بالای درآمد باعث شده است که کپتاگن به منبع مالی مهمی برای گروه‌های مسلح، شبکه‌های جنایت‌کار، و حتی احتمالاً دولت سوریه تبدیل شود. به‌همین دلیل، قاچاق کپتاگن نه تنها معضل اجتماعی و بهداشتی بزرگی در کشورهای مصرف‌کننده، به‌ویژه در میان کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس، ایجاد کرده، بلکه به ابزاری برای تأمین مالی خشونت و ناآرامی‌های منطقه‌ای تبدیل شده است. کشورهای عربی خلیج فارس به‌دلیل مصرف بالای این مواد مخدر، علاوه بر با روبرو شدن با چالش‌های اجتماعی و کاهش بهره‌وری نیروی انسانی، با فشارهای اقتصادی برای مقابله با آن نیز روبرو شده‌اند. (Sharp, 2021, P 69) از سوی دیگر، قاچاق تسلیحات از جنوب سوریه به اردن و سایر کشورهای منطقه به‌ویژه اردن، چالش‌های امنیتی بزرگی ایجاد کرده است. این قاچاق، ثبات و امنیت اردن را با تهدیدهای جدی مواجه کرده و درگیری‌های مکرر نیروهای مرزبانی این کشور با قاچاقچیان مسلح، بر شدت این بحران افزوده است. قاچاقچیان که از درآمدهای کلان خود برای تسلیح و تجهیز شبکه‌های خود استفاده می‌کنند، مرزهای اردن را به مناطق پرتنش و ناآرام تبدیل کرده‌اند. این وضعیت علاوه بر تهدید امنیت داخلی اردن، تأثیر منفی بر روابط منطقه‌ای و همکاری‌های امنیتی کشورهای همسایه داشته است. (Smith, 2022, P 115)

۵) بحران آوارگان سوری: بحران آوارگان سوری به یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های کشورهای همسایه سوریه، به ویژه ترکیه، لبنان و اردن، تبدیل شده بود. میلیون‌ها نفر از مردم سوریه به دلیل جنگ به کشورهای همسایه پناه بردند و این کشورها با مشکلات بزرگی در زمینه تأمین نیازهای انسانی و اقتصادی مواجه شدند. کشورهای اتحادیه عرب به ویژه آن‌هایی که به طور مستقیم تحت تأثیر این بحران قرار داشتند، شروع به بازنگری در سیاست‌های خود نسبت به سوریه کردند. فشارهای انسانی ناشی از حضور آوارگان سوری به کشورهای تحمیل شد و بسیاری از کشورهای عربی به این نتیجه رسیدند که باید به هر طریقی بحران را مدیریت کنند و همکاری‌های جدیدی با دولت سوریه برای بازگشت آوارگان ترتیب دهند. (Zarour, 2023, P 98) بحران آوارگان سوری پیامدهای انسانی، اجتماعی و اقتصادی سنگینی برای

کشورهای هم‌مرز با سوریه داشت. کشورهایمانند لبنان و اردن که به دلیل نزدیکی جغرافیایی و سیاسی به سوریه، پذیرای تعداد زیادی از آوارگان شدند، با مشکلات فراوانی مواجه شدند. فشارهای اقتصادی ناشی از تأمین نیازهای اولیه این آوارگان، افزایش بیکاری، فشار بر منابع محدود و خدمات عمومی، باعث شد که کشورهای عربی نسبت به بحران سوریه و پیامدهای آن حساس‌تر شوند. بنابراین، کشورهایی که درگیر بحران آوارگان بودند به این نتیجه رسیدند که بازگشت پناهنجویان سوری و بازسازی وضعیت داخلی سوریه برای حل مشکلات انسانی و اجتماعی ضروری است. (Hatem, 2023, P102)

تغییرات چشمگیر در سیاست کشورهای اتحادیه عرب نسبت به سوریه پس از آغاز جنگ داخلی، نشان‌دهنده تحولات راهبردی در روابط بین‌المللی این کشورها است. در حالی که ابتدا هدف تغییر رژیم بشار اسد و حمایت از مخالفان بود، اکنون تغییرات گسترده‌ای در راهبرد این کشورها دیده می‌شود که ناشی از واقع‌گرایی، منافع ملی، و تهدیدات امنیتی منطقه‌ای است.

۴.۴. پیامدهای منطقه‌ای رویکرد اتحادیه عرب به بحران سوریه

۱) **پیامدهای سیاسی و دیپلماتیک:** از سال ۲۰۲۰، برخی کشورهای عربی به تدریج به بازنگری در این سیاست‌ها پرداخته و روابط خود را با دولت اسد بازسازی کردند. (Al-Rasheed, 2023, P 131) این تغییرات باعث شد که سوریه دوباره در چارچوب اتحادیه عرب و سایر نهادهای بین‌المللی منطقه‌ای مطرح شود. همچنین، برخی کشورهای عربی تلاش کردند تا به عنوان میانجی‌گر در مذاکرات بین دولت سوریه و اپوزیسیون عمل کنند و زمینه‌ساز پایان دادن به بحران داخلی در این کشور شوند. این تغییر نگرش در اتحادیه عرب پیامدهای مهمی برای روابط دیپلماتیک این سازمان با سایر بازیگران بین‌المللی نیز داشته است. تغییر رویکرد کشورهای عربی نسبت به سوریه موجب شد که دولت‌های غربی و بازیگران بین‌المللی به ویژه ایالات متحده و اتحادیه اروپا سیاست‌های خود را در قبال سوریه تعدیل کنند. بسیاری از کشورهای عربی سعی کردند تا با تقویت روابط خود با سوریه، نفوذ این کشور را در منطقه بازسازی کرده و از آن برای کاهش نفوذ ایران و روسیه در سوریه استفاده کنند. (Barari, 2023, P115)

۲) **پیامدهای امنیتی و اقتصادی:** تغییر سیاست‌های اتحادیه عرب در قبال سوریه نه تنها پیامدهای سیاسی و دیپلماتیک به دنبال داشت، بلکه تأثیرات امنیتی و اقتصادی قابل توجهی نیز در پی داشت. از منظر امنیتی، بازنگری در سیاست‌های اتحادیه عرب نسبت به سوریه به کشورهای عضو این سازمان این امکان را داد که در برابر تهدیدات مشترک منطقه‌ای، به ویژه گروه‌های تروریستی مانند داعش و القاعده، هماهنگی بیشتری داشته باشند. حمایت‌های نظامی و لجستیکی از سوی ایران و روسیه به دولت سوریه کمک کرد تا مناطق زیادی از این کشور را از دست گروه‌های مخالف بازپس گیرد و امنیت داخلی آن را به تدریج تثبیت کند. (Morris, 2023, P 58) این ثبات نسبی در سوریه به کشورهای عربی هم‌مرز مانند اردن و لبنان این امکان را داد که تهدیدات ناشی از بی‌ثباتی در سوریه را کاهش دهند. در ابعاد اقتصادی، تغییر سیاست‌های اتحادیه عرب به سمت عادی‌سازی روابط با سوریه موجب افزایش همکاری‌های تجاری و اقتصادی میان کشورهای عضو اتحادیه عرب و سوریه شد. بازگشایی مرزها و از سرگیری روابط تجاری، به ویژه با کشورهای

نزدیک به سوریه مانند عراق و لبنان، موجب شد که سوریه بتواند بخشی از خسارات اقتصادی خود را جبران کند. (Hatem, 2023, P 102) علاوه بر این، همکاری‌های اقتصادی در زمینه‌های انرژی، بازسازی زیرساخت‌ها و سرمایه‌گذاری‌های مشترک نیز به تقویت روابط اقتصادی میان سوریه و برخی کشورهای عربی کمک کرد. با این حال، این تغییرات در سیاست‌های هم‌چنان چالش‌هایی را برای برخی کشورهای عربی به وجود آورد. به ویژه آن دسته از کشورهایی که از ابتدا از اپوزیسیون سوریه حمایت کرده بودند، در مواجهه با فشارهای داخلی و خارجی برای عادی‌سازی روابط با دمشق دچار تردید بودند. این تغییر نگرش نه تنها تأثیرات اقتصادی بر کشورهای عربی همسایه سوریه داشت، بلکه در روابط تجاری میان اعضای اتحادیه عرب نیز چالش‌های جدیدی ایجاد کرد.

به عنوان مثال، برخی کشورهای عربی از جمله قطر و عربستان سعودی همچنان به حمایت از گروه‌های مخالف بشار اسد ادامه دادند و به همین دلیل از همکاری‌های اقتصادی با دولت سوریه خودداری کردند. (Zarour, 2023, P 98)

۳) پیش‌بینی آینده روابط سوریه با اتحادیه عرب:

سناریوی اول: تداوم حکومت اسد:

در این سناریو، فرض بر این است که بشار اسد موفق می‌شود با وجود مشکلات داخلی عمیق، مانند فساد گسترده، بحران اقتصادی و نارضایتی عمومی، همچنان در قدرت باقی بماند. روابط سوریه با اتحادیه عرب در این حالت به احتمال زیاد در وضعیت شکننده‌ای باقی خواهد ماند. بازگشت اسد به اجلاس سران اتحادیه عرب در سال ۲۰۲۳ نشانه‌ای از تلاش برخی کشورهای عربی، به ویژه عربستان سعودی، برای عادی‌سازی روابط با دمشق بود، اما این عادی‌سازی شکننده است و به عوامل متعددی بستگی دارد. مشکلات داخلی سوریه، از جمله اقتصاد ویران‌شده (کاهش ۹۲ درصدی صادرات از ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۸ و تورم ۷۰۰ درصدی) و آوارگی میلیون‌ها نفر، توانایی اسد برای بازسازی کشور و جلب حمایت پایدار اتحادیه عرب را محدود می‌کند. (Karabell, 2023, P 92) اتحادیه عرب احتمالاً رویکرد محتاطانه‌ای در پیش خواهد گرفت و از اسد انتظار اصلاحات سیاسی و اقتصادی خواهد داشت تا در ازای لغو تحریم‌ها یا ارائه کمک‌های بشردوستانه، امتیازاتی مانند تدوین قانون اساسی جدید یا کاهش نفوذ ایران در سوریه دریافت کند. با این حال، وابستگی اسد به ایران و روسیه برای حفظ قدرت، مانع از تحقق این انتظارات می‌شود، زیرا او نمی‌تواند به راحتی از متحدان کلیدی خود فاصله بگیرد. این وابستگی ممکن است باعث شود کشورهای عربی مانند عربستان و قطر، که به دنبال کاهش نفوذ ایران در منطقه هستند، حمایت خود را از اسد کاهش دهند و روابط به حالت تعلیق درآید. علاوه بر این، نارضایتی داخلی و ادامه حضور گروه‌های مخالف مسلح، مانند نیروهای دموکراتیک سوریه یا بقایای داعش، می‌تواند بی‌ثباتی را تشدید کند. این موضوع فشار بر اتحادیه عرب را برای حفظ فاصله دیپلماتیک با اسد افزایش می‌دهد، زیرا بسیاری از اعضای این اتحادیه نمی‌خواهند با حکومتی که مشروعیت مردمی ندارد، بیش از حد نزدیک شوند. در نتیجه، روابط سوریه با اتحادیه عرب در این سناریو به صورت محدود و مشروط ادامه خواهد یافت، اما بدون پیشرفت قابل توجه در بازسازی یا ثبات سیاسی، این روابط به حاشیه رانده خواهد شد.

سناریوی دوم: سقوط اسد:

در سناریوی دوم، تحولات سریع نظامی، مانند آنچه در دسامبر ۲۰۲۴ رخ داد، منجر به سقوط ناگهانی بشار اسد می‌شود. تصرف دمشق توسط هیئت تحریر شام به رهبری ابومحمد جولانی در عرض چند روز، پایان بیش از پنج دهه حکومت خاندان اسد را رقم زد. این تحول، روابط سوریه با اتحادیه عرب را به‌طور کامل تغییر می‌دهد. دولت جدید به رهبری جولانی یا یک دولت انتقالی، به سرعت به دنبال جلب حمایت کشورهای عربی، به‌ویژه عربستان و ترکیه، خواهد بود که پیش‌تر مخالف اسد بودند. این کشورها احتمالاً از دولت جدید به‌عنوان فرصتی برای تقویت نفوذ خود در مقابل ایران و روسیه استقبال خواهند کرد. اتحادیه عرب، که عضویت سوریه را در سال ۲۰۱۱ به‌دلیل سرکوب اعتراضات تعلیق کرده بود، اکنون ممکن است با احتیاط به سمت عادی‌سازی روابط با دولت جدید حرکت کند. (Chilcott, 2023, P 48) با این حال، چالش‌هایی مانند تنوع قومی و مذهبی سوریه، حضور گروه‌های مسلح متعدد و خطر جنگ داخلی جدید، مانع از شکل‌گیری روابط پایدار خواهد شد. هیئت تحریر شام، با وجود تلاش برای ارائه چهره‌ای میانه‌رو، به‌دلیل ریشه‌های افراطی‌اش مورد تردید برخی اعضای اتحادیه عرب قرار خواهد گرفت. کشورهای محافظه‌کار مانند مصر و امارات ممکن است خواستار تضمین‌هایی برای جلوگیری از ظهور یک دولت اسلام‌گرا شوند. علاوه بر این، دولت جدید برای بازسازی سوریه به کمک‌های اقتصادی و بشردوستانه اتحادیه عرب نیاز خواهد داشت. در مقابل، اتحادیه عرب ممکن است شروطی مانند برگزاری انتخابات آزاد یا ایجاد یک دولت فراگیر را مطرح کند. نقش ترکیه، که از مخالفان اسد حمایت کرده، نیز در این سناریو پررنگ خواهد بود و ممکن است به‌عنوان میانجی بین دولت جدید و اتحادیه عرب عمل کند. با این حال، تنش‌های داخلی و احتمال درگیری بین گروه‌های مخالف، مانند کردها و اسلام‌گرایان، می‌تواند اعتماد اتحادیه عرب به دولت جدید را کاهش دهد.

سقوط ناگهانی اسد در دسامبر ۲۰۲۴ نتیجه عملیات برق‌آسای هیئت تحریر شام بود که از ادلب آغاز شد و به سرعت به حلب، حمص و دمشق گسترش یافت. این تحولات، که با حمایت غیرمستقیم ترکیه و تضعیف حمایت روسیه و ایران همراه بود، نشان‌دهنده فروپاشی سریع ارتش سوریه و از دست رفتن مشروعیت اسد بود. تغییر رویکرد اتحادیه عرب، که در سال ۲۰۲۳ با بازگشت اسد به این اتحادیه آغاز شده بود، با این سقوط به پایان رسید. اکنون، اتحادیه عرب با دولتی جدید مواجه است که نیازمند حمایت است، اما تنوع گروه‌های مخالف و نبود یک دولت مرکزی قدرتمند، این نهاد را در موضع محتاطانه‌ای قرار داده است.

تحولات ژئوپلیتیکی سریع در سوریه، به‌ویژه سقوط اسد در سال ۲۰۲۴، تا حدی نتیجه تغییر سیاست‌ها و اقدامات اتحادیه عرب در این دوره بود. تصمیم اتحادیه برای عادی‌سازی روابط با دولت اسد، هرچند باهدف تقویت همکاری‌های امنیتی و مدیریت بحران آوارگان اتخاذ شد، اما به کاهش فشارهای بین‌المللی بر دمشق و مشروعیت‌بخشی نسبی به دولت اسد منجر گردید. این امر، در کنار حمایت‌های مداوم ایران و روسیه، به دولت اسد اجازه داد تا موقتاً موقعیت خود را تثبیت کند. با این حال، ناکامی اتحادیه در ارائه راهکارهای جامع برای حل ریشه‌ای بحران، مانند مشکلات اقتصادی و بازسازی سوریه، زمینه‌ساز نارضایتی‌های داخلی و تشدید تنش‌ها شد. همچنین، شکاف میان کشورهای عضو اتحادیه، به‌ویژه بین محور عربستان-قطر و

کشورهایی مانند الجزایر و عراق، مانع از هماهنگی مؤثر در سیاست‌های منطقه‌ای شد. این عوامل، همراه با مداخلات خارجی و فشارهای داخلی، به تضعیف دولت اسد و سقوط نهایی آن در سال ۲۰۲۴ کمک کرد.

۵. نتیجه‌گیری

تحلیل فرضیه تحقیق و نتیجه‌گیری کلی در رابطه با تغییر نگرش کشورهای عضو اتحادیه عرب به تعامل مجدد با دولت سوریه در بازه زمانی ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴ می‌تواند ابعاد مختلفی از تحولات منطقه‌ای، سیاسی، امنیتی و انسانی را در بر گیرد. فرضیه تحقیق به طور مشخص به عوامل مؤثر بر تغییر نگرش این کشورها و دلایل تحولات اخیر در سیاست‌های اتحادیه عرب در قبال سوریه پرداخته است. در این راستا، تغییر معادله در جنگ داخلی سوریه، تثبیت حکومت بشار اسد، نگرانی‌های امنیتی، بحران آوارگان و چالش‌های اقتصادی از جمله دلایل عمده‌ای هستند که فرضیه تحقیق بر آن‌ها تأکید دارد. این عوامل باعث تغییر تدریجی در رویکرد کشورهای عربی به دولت سوریه شده است که در ادامه این تحلیل به تفصیل بررسی خواهد شد.

یکی از مهم‌ترین عواملی که در تغییر سیاست‌های اتحادیه عرب تأثیرگذار بوده است، فروکش کردن جنگ داخلی در سوریه است. در سال‌های ابتدایی جنگ، بحران سوریه به یک چالش جدی برای کشورهای عربی و به ویژه همسایگان سوریه تبدیل شده بود. به‌طور خاص، در این دوره کشورهای عضو اتحادیه عرب به حمایت از اپوزیسیون سوریه پرداخته و دولت بشار اسد را از نظر سیاسی و اقتصادی منزوی کرده بودند. اما با گذشت زمان و کاهش شدت جنگ در سوریه، این کشور در نهایت موفق شد بر بخش‌های عمده‌ای از خاک خود کنترل پیدا کند و قدرت‌گیری دولت سوریه موجب شد که کشورهای مهم عربی در نهایت به بازنگری در سیاست‌های خود بپردازند. این تغییر به تدریج در سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴ مشاهده شد که کشورهای عربی به ویژه در مواجهه با ثبات نسبی در سوریه به این نتیجه رسیدند که استمرار انزوای این کشور می‌تواند تهدیدات جدیدی برای امنیت و منافع خود به همراه داشته باشد. بدین ترتیب، فروکش کردن جنگ، شکست اپوزیسیون و تسلط اسد بر بیشتر مناطق سوریه یکی از مهم‌ترین محرک‌های تغییر نگرش کشورهای عربی به تعامل مجدد با دمشق بود.

از سوی دیگر، نگرانی‌های امنیتی کشورهای اتحادیه عرب نیز یکی از عوامل اصلی در تغییر رویکرد این کشورها به سوریه بوده است. گروه‌های تروریستی نظیر داعش و القاعده که در زمان بحران سوریه قدرت‌گیری کرده بودند، تهدیدات قابل توجهی برای کشورهای منطقه ایجاد کرده و امنیت مرزها و ثبات داخلی کشورهای عربی را به چالش کشیدند. این خطرات به ویژه پس از شکست داعش و پراکنده شدن این گروه‌ها در مناطق مختلف سوریه و عراق، تهدیدات جدیدی را به کشورهای همسایه سوریه از جمله اردن، لبنان و حتی ترکیه تحمیل کرد. کشورهای عربی با توجه به این تهدیدات، به این نتیجه رسیدند که حضور یک دولت سوریه تثبیت شده می‌تواند در جلوگیری از گسترش فعالیت‌های تروریستی و تقویت امنیت منطقه‌ای مفید باشد. این مسئله به‌ویژه در حالی اهمیت پیدا کرد که کشورهای عربی با بحران‌های داخلی خود مانند تهدیدات امنیتی در یمن و لیبی مواجه بودند. بنابراین، نگرانی‌های امنیتی کشورهای عربی به‌طور

مستقیم به سیاست‌های جدید اتحادیه عرب در قبال سوریه منجر شد.

بحران آوارگان سوری نیز از دیگر عواملی بود که موجب تغییر نگرش کشورهای عربی به دولت سوریه شد. پس از آغاز بحران سوریه در سال ۲۰۱۱، میلیون‌ها نفر از مردم این کشور به کشورهای همسایه پناه بردند که این مسئله چالش‌های عظیمی را برای کشورهای میزبان به همراه داشت. کشورهای همسایه سوریه از جمله اردن، لبنان و ترکیه به دلیل پذیرش شمار بالای پناهندگان سوری با مشکلات اقتصادی و اجتماعی گسترده‌ای روبه‌رو شدند. در این میان، بسیاری از کشورهای اتحادیه عرب که خود با بحران‌های اقتصادی و اجتماعی مواجه بودند، به این نتیجه رسیدند که تنها با بازگشت سوریه به جامعه عربی و برقراری ثبات در این کشور، می‌توان بحران آوارگان را مدیریت کرد. این مسئله نه تنها به کاهش فشار بر کشورهای همسایه سوریه کمک می‌کند، بلکه می‌تواند در کوتاه‌مدت به حل مشکلات انسانی در منطقه کمک نماید. بنابراین، بحران آوارگان به عنوان یک محرک مهم در تغییر سیاست‌های کشورهای عربی به‌ویژه در دوره بعد از ۲۰۲۰ مورد توجه قرار گرفت.

همچنین اینکه تغییر نگرش کشورهای عضو اتحادیه عرب نسبت به سوریه را می‌توان تا حد زیادی ناشی از مسائل امنیتی و اقتصادی دانست که ریشه در قاچاق گسترده سلاح و مواد مخدر از این کشور به همسایگانش دارد. تجارت غیرقانونی موادی مانند کپتانگ و آمفتامین که درآمدی چند میلیارد دلاری برای باندهای قاچاق فراهم کرده است، نه تنها اقتصاد منطقه را تحت تأثیر قرار داده، بلکه تهدیدی جدی برای ثبات و امنیت کشورهای همسایه، به‌ویژه اردن، محسوب می‌شود. درگیری‌های مکرر نیروهای مرزی اردن با قاچاقچیان مسلح، نمونه‌ای از تبعات امنیتی این پدیده است که نگرانی‌های شدیدی را در میان کشورهای عربی ایجاد کرده است. این وضعیت، کشورهای عضو اتحادیه عرب را به بازنگری در سیاست‌های خود نسبت به سوریه واداشته و نقش مهمی در تصمیم‌گیری‌های اخیر این اتحادیه در قبال این کشور ایفا کرده است.

در نتیجه، به نظر می‌رسد که تغییر نگرش کشورهای عضو اتحادیه عرب به دولت سوریه در سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴ نتیجه یک سری عوامل پیچیده و هم‌زمان بوده است که شامل پایان نسبی جنگ داخلی سوریه، شکست اپوزیسیون، نگرانی‌های امنیتی، و بحران آوارگان می‌شود. این تغییر نگرش نه تنها بر سیاست‌های داخلی کشورهای عربی بلکه بر روابط بین‌المللی و منطقه‌ای نیز تأثیرگذار بوده است. روابط سوریه با اتحادیه عرب در سناریوی تداوم اسد شکننده و محدود به حمایت‌های مشروط باقی می‌ماند، در حالی که سقوط اسد فرصت‌هایی برای عادی‌سازی روابط با دولت جدید ایجاد می‌کند، اما با چالش‌های متعددهمراه است. تحولات ناگهانی ۲۰۲۴ پایان رویکرد قبلی اتحادیه عرب را رقم زد و آینده روابط به ثبات سیاسی در سوریه بستگی دارد. نقش کشورهای عربی و ترکیه در شکل‌دهی این آینده کلیدی خواهد بود. از آنجا که ثبات در سوریه و بازگشت این کشور به اتحادیه عرب می‌تواند تهدیدات امنیتی را کاهش دهد و بحران‌های انسانی را بهبود بخشد و تا حدودی به کاهش تهدیدات امنیتی، مدیریت آوارگان سوری، کنترل قاچاق سلاح، مواد مخدر و تروریست‌ها از سوریه به دیگر نقاط جهان عرب کمک کند.

تغییر رویکرد اتحادیه عرب از تقابل به تعامل با دولت اسد (۲۰۲۰-۲۰۲۴) با تحولات ژئوپلیتیکی سوریه،

به‌ویژه سقوط اسد، مرتبط بود. این سیاست‌ها، اگرچه تا حدودی ثبات نسبی ایجاد کرد، اما ناکامی در حل چالش‌های ساختاری سوریه، به بی‌ثباتی و سقوط اسد منجر شد. یادداشت: مقاله فوق مستخرج از پایان نامه ی باهمان عنوان مقاله بود که بازه زمانی ۲۰۲۰ تا نوامبر ۲۰۲۴ را پوشش می‌داد که با رویدادهای ۱۱ روزه ی دسامبر ۲۰۲۴ در سوریه منجر به سرنگونی دولت بشار اسد و پایان سلطه ۵۳ ساله خاندان اسد شد و سوریه را وارد دوره جدیدی کرد.

References

1. Ahmad, K., (2023), Realism in Arab League's Strategies towards Syria, *Journal of Middle Eastern Studies*, 12(2): 15-30.
2. Al-Ali, S. (2023). The Shifting Dynamics of Arab Politics in Syria. *Middle East Journal*, 77(2): 45.
3. Al-Rasheed, M. (2023). Syria's internal conflict and the Arab world's changing policy. *Middle East Journal*, 77(2): 130-136.
4. Abolfathi, M., Rostami, B., & Naderi, M. (2018). A comparative study of Saudi Arabia and Qatar's foreign policy toward the Syrian crisis (2011-2017). *Strategic Policy Studies*, 7(24), 303-330. (in Persian)
5. Barari, H. (2023). Realpolitik and the Arab response to Syria's civil war. *International Politics Review*, 35(1): 111-116.
6. Berkeley, L. (2023). The humanitarian crisis and economic impact of the Syrian civil war: A focus on the displacement issue. *Middle East Studies Quarterly*, 36(1), 43-56.
7. Berti, B. (2022). Terrorism and security in the Arab world: The threat of ISIS and Al-Qaeda. *Arab Security Studies*, 48(3): 94-100.
8. Brian, J., Anderson, D. (2022). The Syrian crisis and the role of power balancing in regional relations, *Political Analysis Journal*, 28(4): 115-128.
9. Chilcott, S. (2023). Syria and the changing Arab diplomatic landscape. *Journal of Arab Diplomacy*, 29(2): 45-50.
10. Debre, M. J. (2021). Legitimation, regime survival, and shifting alliances in the Arab League: Explaining sanction politics during the Arab Spring. *International Political Science Review*, 42(4), 516-530.
11. Dehshiar, H., & Abadi, S. M. A. (2021). The role of geopolitics in escalating international crises: A case study of the Syrian crisis. *International Geopolitics Quarterly*, 18(1), 187-215. (in Persian)
12. Dehshiar, H., & Abadi, S. M. A. (2022). Examining the role of "identity" in international crises: A case study of the Syrian crisis. *Strategic Policy Studies*, 11(40), 207-236. (in Persian)
13. Fawcett, L. (2023). The implications of Syria's civil war on Arab state policies. *International Relations of the Middle East*, 22(1): 70-75.

14. Gulf Research Center (2022). Reassessing Arab Approaches to Syria: A New Era of Co-operation. *Gulf Studies*, 9(4): 101.
15. Haj Yousefi, A. M. (2023). State and globalization in the Middle East. Shahid Beheshti University Press. (in Persian)
16. Hosseini, S. (2020). The Arab League's security policies toward the Syrian crisis. *Journal of International Affairs*, 5(1), 70–85. (in Persian)
17. Hasan, F. (2017). Arab League's policy towards the Syrian crisis: An assessment of trends and developments. *Foreign Policy Studies*, 4(5): 112.
18. Hatem, R. (2023). The impact of the Syrian refugee crisis on Arab neighboring countries. *Journal of Middle Eastern Studies*, 64(3): 100-105.
19. Hinnebusch, R. (2021). *The Political Economy of the Syrian Conflict: Transition to Autocracy*. Oxford University Press: 78.
20. Jahani, E., & Mehrabi Koushki, R. (2022). Media activism in the Syrian crisis: A comparative study of the media stances of the Islamic Republic of Iran and the European Union. *Political Science Journal*, 25(1), 157–182. (in Persian)
21. Kargaran Bafghi, A., & Kargaran Bafghi, M. (2021). The Syrian crisis in the cradle of international law. In *Proceedings of the Seventh National Conference on Modern Research in Humanities and Social Studies in Iran*. Tehran. (in Persian)
22. Karimi, F. (2021). Examining the causes of the prolongation of the Syrian crisis. *Middle East Studies Journal*, 9(3), 100–115. (in Persian)
23. Karimi, M. (2023). Classical realism and Middle Eastern policies in the post-Syrian war era. *International Studies Journal*, 11(1), 54–66. (in Persian)
24. Karabell, Z. (2023). The failure of the Syrian opposition and the Arab world's policy shift. *Arab Politics Quarterly*, 27(4): 90–94.
25. Mirzaei, N. (2022). A realist analysis of recent developments in the Middle East. *Global Policy Journal*, 6(4), 40–50. (in Persian)
26. Morris, C. (2023). Security threats and the rise of ISIS in Syria. *Middle Eastern Security Journal*, 19(2): 55–60.
27. Nowacka, S. (2023). Syria returns to the Arab League, Central and Eastern European Online Library GmbH.
28. Rafi, H., Moein Abadi Bigdeli, H., & Sheikh Darreh-Ney, M. (2022). A comparison of Saudi Arabia and Qatar's policies toward ISIS. *Journal of Fundamental and Applied Studies of the Islamic World*, 4(2), 61–82. (in Persian)

COPYRIGHTS

©2025 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.

